

Rengiama „Žarėnų“ monografija papildys „Lietuvos valsčių“ seriją – 100-tomį Lietuvos istorijos rašto paminklą

„Versmės“ leidykla nuo susikūrimo 1994 m. leidžia monografijų seriją „Lietuvos valsčiai“. Ši net kelis šimtus tomų galinti pasiekti Lietuvos istorijos serija skirta šalies miestams ir miesteliams bei jų apylinkėms, atitinkantiems buvusius tarpukario valsčius. 2011 m. pradėta rengti šios serijos monografija apie buvusį Žarėnų valsčių.

Būsimoji monografija bus unikalus, didelės apimties – didesnis nei 1000 puslapių leidinys, pasakojantis apie Žarėnų ir jo apylinkių kraštovaizdį, istoriją, kultūrą, švietimą, įžymius žmones, atskiras tarpukario metų seniūnijas.

Straipsnių, prisiminimų autoriai – įžymūs Lietuvos aukštųjų mokyklų ir mokslo įstaigų mokslininkai, kultūros, meno, švietimo darbuotojai, kraštotyrininkai, kraštiečiai. Atskiros monografijos dalys bus skirtos kalbai, etninei kultūrai ir tautosakai, Žarėnų miestui, valsčiaus seniūnijoms, iš jų kilusių ar gyvenusių ir ryškesnį pėdsaką palikusių, ypatingų nuopelnų kraštiečių apybraižoms, biografijų sąvadams.

Monografija skiriama Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiui (1918–2018), Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 25-osioms metinėms (1990–2015), Žarėnų pirmojo paminėjimo 760-osioms metinėms (1253–2013), kitoms svarbioms valstybės sukaktims.

2012 m. rugpjūčio 4–11 d. „Versmės“ leidykla surengė kompleksinę monografijos autorių lokalinių tyrimų ekspediciją, kurios dalyviai lankėsi įvairiose buvusio Žarėnų valsčiaus vietovėse, susitiko su gyventojais, užrašė jų prisiminimus, rinko monografijai informaciją, nuotraukas, archyvinę medžiagą.

Nuoširdžiai dėkojame šio krašto gyventojams, dalyvaujantiems įamžinant Žarėnų miesto ir jo apylinkių istoriją, žmones, kultūrą, papročius, atveriantiems savo šeimų albumus, paviešinantiems niekur neskelbtus prisiminimus. Šios monografijos autoriumi, archyvinės medžiagos pateikėju, pasakotoju, patarėju ar rėmėju gali būti kiekvienas Žarėnų krašto gyventojas ir kiekvienas, mylintis šį kraštą. Laikas daug ką negailėstingai sunaikina, tad skubėkime kurti šį unikalų rašto paminklą ilgaamžiam ateities atminimui.

„Žarėnų“ monografijos vyriausiasis redaktorius ir sudarytojas
Juozas Girdvainis, tel. 8676 10967,
elektroninio pašto adresas juozasgirdvainis@gmail.com

Maloniai kviečiame būti „Žarėnų“ monografijos bendraautoriais, talkininkais, rėmėjais, KVIEČIAME PRISIDĖTI KAS KUO GALI

Visus, neabejingus Tėvynei ir savo gimtinei, maloniai kviečiame prisidėti prie rengiamos monografijos: pateikti nuotraukų, patiems parašyti straipsnį ar pakalbinti tai padaryti kitus, pateikti patarimų ir pasiūlymų. Taip pat kviečiame finansiškai remti knygos išleidimą – be visuomenės supratimo ir pasiaukojimo knygos neįstengsime išleisti, nes didžiąją dalį leidinio sąmatos sudaro neatlygintina parama.

Iš anksto nuoširdžiai dėkojame už prisidėjimą ir suteiktą paramą. Visi ku nors prisidėjusieji ir aukotojai bus garbingai įrašyti knygos rėmėjams skirtuose puslapiuose, įvardijant konkretų kiekvieno indėlį. Apie suteiktą ženklėsnį indėlį ar paramą bus informuojama visuomenė.

„Lietuvos valsčių“ serijos monografijų rengimo darbus leidykla įsipareigoja atlikti savo ir (ar) skolintomis lėšomis net ir esant nepakankamam finansavimui, tačiau knygos tiražą bus galima spausdinti tik gavus pakankamą paramą ir visą leidinio sąmatinę sumą, t. y. tik užsakovams bei rėmėjams įvykdžius visus savo finansinius įsipareigojimus ir faktiškai gavus visas monografijai trūkstamas lėšas.

Viešajai įstaigai „Versmės“ leidyklai už jos vykdomą pelno nesiekiančią veiklą – Lietuvos istorijos ir tradicinės kultūros monografijų serijos „Lietuvos valsčiai“ rengimą bei su tuo susijusią mokslo veiklą – 2004 m. yra suteiktas paramos gavėjo statusas, todėl knygos leidybai galite skirti ne tik minėtą, bet ir savo 2 proc. pajamų mokesčio paramą.

Finansinę paramą knygai galima pervesti VšĮ „Versmės“ leidyklai, kodas 122732630, į atsiskaitomąją sąskaitą AB „Citadele“ banke LT027290000005467101, nurodant: Parama monografijai „Žarėnai“.

„Versmės“ leidyklos adresas

Geležinkelio g. 6, 02100 Vilnius.

Telefonai: 85 2130623 (ir faksas), 8698 09077.

Leidyklos vadovo Petro Jonušo tel. 8698 20707,

elektroninio pašto adresas leidykla@versme.lt

Leidyklos interneto svetainė www.versme.lt

Kultūros ir meno veikėjai prie Lenkaičių ąžuolo.
1939 m.

Lenkaičių ąžuolas Medingėnų apylinkėse.
1957 m.

L I E T U V O S V A L S Č I A I

Žarėnai žiemą

MONOGRAFIJA

Žarėnai

Paminklo Vytautui Didžiajam pašventinimas Medingėnuose. 1930 m. liepa

Žarėnų miestelis iškilęs prie šešių kelių kryžkelės, kalvotoje vietovėje, kur mediniai ir mūriniai namai tvarkingai išsidėstę supa seniūniją, vidurinę mokyklą, bažnyčią, krautuves. Iki Telšių – 17 km, Tverų – 14, Varnių – 15 km. Čia – netoli Minijos upės aukštupy, aplink Žarėnus driekiasi Saloto, Kliokio, Pluotinalio, Didovo, Ilgio ežerai.

Žarėnai – viena seniausių Žemaitijos gyvenviečių Telšių krašte. Pirmą kartą rašytiniuose šaltiniuose Žarėnai (Sare) paminėti 1253 m. Vokiečių ordino ir Kuršo vyskupo žemių dalybos akte.

Žarėnų krašto gyventojai nukentėjo nuo vokiečių kryžiuočių, carinės Rusijos plėšikų, švedų barbarų, vokiečių nacių, bolševikų komunistų bei sovietų valdžios okupacijų ir didžiausio sovietų valdžios genocido Lietuvoje.

1253 m. Žarėnai buvo atiduoti Vokiečių ordinui.

1367 m. vokiečių Goldingos komtūro ginkluota kariauna, padedama kuršių kariūnų, įsiveržė į Žarėnus, apiplėšė gyventojus, dalį jų išžudė, nuniokojo apylinkes ir, pasak Hermeno Vartbergiečio kronikos, pasitraukdami iš Žarėnų išsivedė daug vyrų ir moterų belaisvių, taip pat jaučių ir arklių.

XV a. Žarėnai – valsčiaus ir apskrities centras. Žarėnų apskritis, pagal Jakubovskio nubraižytą žemėlapi, – tai dvarininkų, bajorų ir valstiečių žemės nuo Kantaučių iki Luokės, nuo Stalgėnų per Tverus iki Pavandenės.

Žarėnų valsčius nuo XVI a. vidurio priklausė Žemaičių seniūnui ir buvo jo valdžioje.

1527 m., kai Žygimantas Senasis daugelį Žemaičių valsčių paėmė į savo seniūnišką valdžią, Žarėnai buvo palikti valdyti ir imti iš valsčiaus gyventojų mokesťines pajamas tik Žemaičių seniūnui Stanislovui Kėsgailai.

XVI a. Žarėnai klestėjo kaip turtingas, gražiai sutvarkytas valdovinis tų laikų miestas, su veikiančia katalikų bažnyčia. Tarkvinijaus Pekulos vizitacijos aprašyme pažymima, jog 1579 m. Žarėnų bažnyčią aptarnavo Varnių klebonas M. Goslickis.

1528 m. Žarėnų valsčiuje gyveno 1 550 gyventojų, iš jų – 27 bajorų šeimos, 1567 m. – 2 850 žmonių su 42 bajorų šeimomis.

Žarėnų krašto bajorai karo atveju privalėjo duoti 1528 m. 24 arklius, 1567 m. – 42.

Pirmoji Dainų šventė Medingėnuose. 1955 m. birželis

1626 m. karalius Zigmantas Vaza Žarėnų bažnyčiai paskyrė 30 valakų (1 valakas – 21,368 ha) žemės benificiją, o Žemaičių vyskupas žarėniškis Abraomas Vainius Žarėnų bažnyčiai suteikė parapijos teises. Žarėnų parapijai priklausė Lauko Sodos ir Medingėnų filijos. 1665 m. Jonas Kazimieras suteikė privilegiją Žarėnams rengti savaitinį turgų ir tris metinius prekymečius (muges).

Žarėnų dvaro savininkų Simano Vainiaus ir Elzbietos Kęstartaitės-Vainienės sūnus Abraomas Vainius, baigęs Vilniaus akademiją (universitetą) ir Romos dvasinę akademiją, 1626 m. liepos 20 d. buvo paskirtas Žemaičių vyskupu. 1627 m. pavasarį atvykęs vyskupauti į Varnius, dažnai lankė Žemaitijos parapijas, iš Romos katalikų popiežiaus Urbono VIII išrūpino 66 bažnytinius atlaisdus, įsakė visiems Žemaičių vyskupystės kunigams valdyti tik po vieną parapiją, o kitos atsisakyti.

1626 m. vasarą Abraomas atostogavo Žarėnų dvare pas savo motiną Elzbieta (tėvelis Simanas 1599 m. mirė). Gėrėjosi vaiskiomis Žarėnų apylinkėmis, lankėsi prie Žarnos upės, meškeriojo Didovo ežere. Bet nusivylęs ir pasipiktinęs, kad Žarėnų bažnyčia uždaryta, grįžo į Varnius.

XVI a. antrojoje pusėje Žarėnų dvarą valdė iš Gardino apskrities atkilęs į Žemaitiją Simanas Vainius, buvo paskirtas Užvenčio tijūnu, 1554–1587 m. – Palangos ir Gargždų seniūnu, 1584 m. tapo karaliaus dvarų maršalka ir revizoriumi, 1588 m. – Mstislavlio pilininku. Anot vyskupo Motiejaus Valančiaus, Simanas Vainius ant Baltijos jūros kranto Palangoje 1554 m. pastatęs bažnyčią. Simanas Vainius mirė Žarėnuose 1599 m., palaidotas Vilniuje, Švč. Trejybės bažnyčioje.

Po Simano Vainiaus mirties 1599 m. Žarėnų dvarą paveldėjo jo žmona Elzbieta Kęstartaitė-Vainienė. Pagal tų metų surašytą dvaro inventorių, Žarėnų dvarui priklausė Krėpsčių, Akmistrų, Zalepūgų ir Karštenių kaimai.

XVIII a. Žarėnai – seniūnijos, valsčiaus ir apskrities centras, tik teismo įstaigos nuo 1764 m. priskirtos Telšiams.

XVIII a. Žarėnų valsčiaus žmonės turėjo geriausias sąlygas tradicinėms žemaitiškoms gyvenvietėms plėtoti. Čia žemės priklausė smulkiesiems bajorams.

Valakinių pertvarkymų metu kaimų gyventojai nesikėlė ir nesibūrė į gatvinius kaimus – miestelius. Jų sodybos dažniausiai plėtojosi tose

Žarėnų valsčiaus savivaldybė. 1936 m.

pačiose vietose ir visą laiką augo gražiausiose kaimų vietovėse. Ir toliau skaidėsi, plėtėsi, aprėpdami vis didesnes dvarų teritorijas. Čia išliko tradicinės Žarėnų liaudies architektūros ryškūs bruožai, vietomis modernūs elementai nužiūrėti iš medinės architektūros dvarų pastatų.

Apskritai po XVII a. antrosios pusės ir XVIII a. pradžios nelaimių – švedmetis XVII a., maro metais daug žemvaldžių, pabėgusių iš Žemaitijos, negrįžo ūkininkauti į dvarus, o valstiečius paleido čincininkais. Ir tuo metu nebuvo rūpinamasi valakine gyvenviečių forma.

1766 m. Žarėnus valdė Jokūbas Nagurskis, mokėdamas valstybės išdui nuomos 723 auksinus 25 grašius kvortos mokesčio.

Žarėnų valdos vėliau atiteko Švykovskiems, po jų nuo 1892 m. Žarėnų dvaras tapo Underavičių nuosavybe. Jiems priklausė 844 ha žemės su mišku ir vandenimis.

1841 m. Žarėnuose gyveno 369 gyventojai. Bažnyčią aptarnavo trys kunigai, kurie čia nuo seno buvo įsikūrę. Klebono pareigas ėjo kunigas Dominykas Vitkevičius. Tada Žarėnų parapijai priklausė 3 599 katalikai.

1853 m. Žarėnuose veikė papratinė mokykla su 27 mokiniais.

1911 m. vietoj senos medinės bažnyčios parapijiečių ir klebono J. Lomano rūpesčiu pastatyta naujoji Žarėnų vyskupo šv. Stanislovo bažnyčia.

1923 m. Žarėnų 38 sodybose gyveno 385 gyventojai, Underavičių dvare – 67 žmonės.

1918–1940 m. – Lietuvos nepriklausomybės laikais Žarėnuose veikė valsčiaus ir girininkijos (Medingėnų) įstaigos, paštas, pradžios mokykla, policijos nuovada, pieninė, kooperatyvas, smulkaus kredito draugija, Vinco Rumbučio malūnas, Stasio Kukštos lėntpjūvė ir garo malūnas, Užminijų plytinė.

Žarėnų valsčiuje, Dilbės kaime, gimė ir augo kalbininkas Jonas Juška, Purvaičių kaime – profesorius Ignas Končius, Butkų kaime – kalbininkas Bronius Dobrovolskis, Šilų kaime – dailininkas grafikas Valerijonas Galdikas, Kungiuose – literatūrologė prof. Elena Bukalienė, Žarėnų dvare – Žemaičių ir Vilniaus vyskupas Abraomas Vainius. Žarėnų valsčiui priklausė Medingėnai, kur Šukštų dvare 1877 m. kovo 8 d. gimė rašytoja Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana.

1940 m. Žarėnų parapijai priklausė 3 076 katalikai.